



Issue 2

Volume

20

December 2024

วารสาร ไทยศึกษา

Journal of Thai Studies
ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2567

Institute of Thai Studies, Chulalongkorn University



Notions of Women's Issues in *The Satri Thai Magazine* (1925-1927)¹

Submitted date:
7 August 2023

Revised date:
18 November 2023

Accepted date:
29 December 2023

Chutacaphat Rattanaphan²
Thaneerat Jatuthasri³
Chairat Polmuk⁴

Abstract

Background and objective (s): Published from 1925-1927, *The Satri Thai Magazine* became a platform for female writers and readers during the reign of King Rama VII. Remarkably, the magazine was mainly managed by women and declared its strong stance on women's issues. The magazine regularly published articles and fictional work that discussed women's issues, such as gender inequality, marriage and fashion. While there exists scholarly writing about the magazine, the topic of women's issues remains unacknowledged. The author of this article examined *The Satri Thai Magazine* as a case study to explore notions related to women's problems. The study also aimed to shed light on the changing status of women in 1920s Siam as the country encountered the concept of modernity.

Methodology: The research for this article relied on a literary approach of textual analysis to analyze thematic components, as well as the compositional strategies that authors deployed to convey notions of women's issues. The study also incorporated a feminist perspective that places an emphasis on femininity and issues of female gender roles to illuminate the notions of women's issues presented in *The Satri Thai Magazine*.

¹This article is part of a doctoral dissertation entitled "Literary Works in Women's Magazines in the Reign of King Rama VII: Concepts of Women and Social Roles," Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. This article was funded by the King Prajadhipok and Queen Rambai Barni Memorial Foundation for the academic year 2021, as well as the Professor Dr. Kaw-A.Chusri Swasdiapanish Scholarship for the academic year 2022.

²PhD. Student, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, email: ni.arts.cu@gmail.com

³Associate Professor, Dr. Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

⁴Assistant Professor, Dr. Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Main result: The study found that articles published in *The Satri Thai Magazine* were largely concerned with women's issues, namely, gender relations, female education and profession, women's behavior and morality, and women's appearance. These notions reflect changes in Thai society during its transformation into modernity whereby the idea of sexual equality in legal, educational and professional domains became dominant. At the same time, women's ethical conduct, manners and physical appearance remained preserved as core values. These notions reflected the status of women in modern Thai society, permeated with contradictions and debate on femininity. These notions also reflect the role of *The Satri Thai Magazine* as a platform that voiced women's problems and provided advice on how to live in a modern world.

Relevance to Thai Studies: This study explored Thai literary works in the context of Thai society during the reign of King Rama VII in order to understand the construction of Thai femininity in the modern era. Articles analyzed in this study reveal that Thai femininity in this period can be defined by the continuity with traditional notions of womanhood and the adaptation to suit the idea of modernized women.

Conclusion: This analysis of notions of women's issues in *The Satri Thai Magazine* reflects the cultural history during the reign of King Rama VII during which Thai society was transitioning into the modern world, while by and large remaining a male-dominated society. However, it can also be seen that the magazine provided a platform for women to challenge patriarchal power and establish new status and gender roles for women through a woman-oriented public space. Writers for this magazine employed various strategies to criticize patriarchy and encourage women to adapt to changes.

Keywords: *The Satri Thai Magazine*; women's issues; the reign of King Rama VII

แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิง ในนิตยสารสตรีไทย (พ.ศ. 2468 - 2470)⁵

Submitted date:
7 August 2023

Revised date:
18 November 2023

Accepted date:
29 December 2023

จุฬารักษ์ดี รัตนพันธ์⁶
ธำนิรัตน์ จัตตะศรี⁷
ชัยรัตน์ พลमुख⁸

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: นิตยสารสตรีไทย ซึ่งตีพิมพ์ระหว่างพ.ศ. 2468-2470 เป็นเวทีสำหรับนักเขียนและผู้อ่านที่เป็นผู้หญิงในสมัยรัชกาลที่ 7 ที่สำคัญคือนิตยสารสตรีนี้ดำเนินการโดยผู้หญิงเป็นหลักและประกาศจุดยืนที่หนักแน่นในการนำเสนอปัญหาของผู้หญิง นิตยสารนี้มักตีพิมพ์บทความและวรรณกรรมแนวบันเทิงคดีที่กล่าวถึงประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง เช่น ความไม่เท่าเทียมทางเพศ การแต่งงานแพชชั่น ฯลฯ ทั้งนี้ แม้ว่าที่ผ่านมามีงานวิชาการที่ศึกษานิตยสารนี้ แต่ก็ยังไม่มีงานใดที่ศึกษาปัญหาของผู้หญิงได้อย่างครอบคลุม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเลือกนิตยสารสตรีไทยมาเป็นกรณีศึกษาในการสำรวจแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาสตรี การศึกษาครั้งนี้มุ่งหมายเพื่ออธิบายสถานะที่เปลี่ยนไปของผู้หญิงในทศวรรษ 1920 ซึ่งเป็นช่วงที่สยามเผชิญกับแนวคิดความเป็นสมัยใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย: บทความนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) ตามแนวทางวรรณคดีศึกษาเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบด้านแนวคิด ตลอดจนกลวิธีการประพันธ์ซึ่งผู้เขียนใช้เพื่อถ่ายทอดแนวคิดเรื่องปัญหาผู้หญิง นอกจากนี้ยังนำมุมมองแบบสตรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับความเป็นหญิงและประเด็นบทบาททางเพศของผู้หญิงมาใช้เพื่ออธิบายแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงในนิตยสารสตรีไทย

⁵ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง “วรรณกรรมในนิตยสารสตรีสมัยรัชกาลที่ 7 : แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงและบทบาททางสังคม” สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับทุนการวิจัยจากมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ประจำปีการศึกษา 2564 และทุนศาสตราจารย์ ดร.ก่อ - อาจารย์ชูศรี สวัสดิ์พาณิชย์ ประจำปีการศึกษา 2565

⁶ นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷ รองศาสตราจารย์, ดร. ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร. ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ผลการวิจัย: ผลการศึกษาพบว่า บทความที่ตีพิมพ์ในนิตยสารสตรีไทยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับปัญหาของผู้หญิง ได้แก่ แนวคิดด้วยปัญหาความสัมพันธ์ชายหญิง แนวคิดด้วยปัญหาสิทธิการศึกษาและการประกอบอาชีพ แนวคิดด้วยปัญหาความประพฤติและศีลธรรมจรรยา และแนวคิดด้วยปัญหารูปลักษณ์ภายนอก แนวคิดเหล่านี้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย โดยแนวคิดเรื่องความเสมอภาคทางเพศในเชิงกฎหมาย การศึกษา และวิชาชีพกลายเป็นประเด็นสำคัญในขณะเดียวกัน จริยธรรม มารยาท และรูปลักษณ์ภายนอกของผู้หญิงยังคงเป็นค่านิยมหลัก แนวคิดเหล่านี้สะท้อนถึงสถานภาพของผู้หญิงในสังคมไทยสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและการถกเถียงเรื่องความเป็นผู้หญิง นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นบทบาทของนิตยสารสตรีไทยในฐานะเวทีแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงและให้คำแนะนำในการใช้ชีวิตในโลกสมัยใหม่

ความเกี่ยวข้องกับไทยศึกษา: บทความนี้ศึกษาวรรณกรรมไทยในบริบทของสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 7 เพื่อเข้าใจการประกอบสร้างความเป็นหญิงไทยในยุคสมัยใหม่ บทความต่าง ๆ ที่นำมาศึกษาวิเคราะห์นี้แสดงให้เห็นการนิยามความเป็นหญิงไทยในช่วงเวลาดังกล่าวที่มีทั้งการสืบทอดความเป็นหญิงตามขนบกับการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความเป็นหญิงแบบสมัยใหม่

บทสรุป: การวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงในนิตยสารสตรีไทย สะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งเป็นช่วงที่สังคมไทยกำลังก้าวสู่โลกสมัยใหม่ในขณะที่สังคมไทยยังเป็นสังคมชายเป็นใหญ่ อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่านิตยสารฉบับดังกล่าวเป็นพื้นที่สำหรับผู้หญิงที่จะท้าทายอำนาจปิตาธิปไตย และสถาปนาสถานภาพและบทบาทใหม่ให้แก่ผู้หญิงผ่านพื้นที่สื่อสารณะที่มีจุดยืนเพื่อผู้หญิง นักเขียนในนิตยสารดังกล่าวใช้กลวิธีที่หลากหลายเพื่อวิพากษ์อำนาจปิตาธิปไตยและกระตุ้นให้ผู้หญิงปรับตัวให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

คำสำคัญ: นิตยสารสตรีไทย; ปัญหาของผู้หญิง; สมัยรัชกาลที่ 7

♦ 1. บทนำ ♦

นิตยสารสตรีเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยพบ 3 ชื่อฉบับคือ *กลอนนารีรมย์ DAYBREAK* จัดหมายเหตุแสงอรุณ และ *กุลสตรี* (2449) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ปรากฏว่ามีนิตยสาร สตรี 5 ชื่อฉบับคือ *DAYBREAK* จัดหมายเหตุแสงอรุณ - วัฒนาวิทยา-แมคเอชิน (2440-2484) *สตรีพจน์-ราชินีบำรุง* (2456-2485) *สตรีนิพนธ์* (2457) *นารีขเลง* (2459) และ *สตรีศัพท์* (2465-2466) จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 7 นิตยสารสตรีเพื่อผู้หญิงว่ารัชกาลก่อน ๆ โดยปรากฏนิตยสารสตรีถึง 10 ชื่อฉบับ ได้แก่ *วัฒนาวิทยา-แมคเอชิน* (2440-2484) *ราชินีบำรุง* (2456-2485) *สตรีไทย* (2468-2470) *นารีเชชม* (2469) *นารีนิต* (2469) *สยามยุพดี* (2471) *นารีนารถ* (2473-2475) *สุภาพนารี* (2473) *เนตรนารี* (2475-2476) และ *หญิงสยาม* (ไม่ปรากฏปีพิมพ์)

ในบรรดานิตยสารสตรีดังกล่าว *สตรีไทย* - *The Satri Thai* (The ladies friend classic weekly news) เป็นนิตยสารที่มีความโดดเด่นและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากนิตยสาร *สตรีไทย* เกิดขึ้นจากการรวมตัวของผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นนักเขียน นักเรียนหญิง และอดีตครูผู้หญิง กิจกรรมของนิตยสารก็ดำเนินการโดยผู้หญิงเป็นหลักทั้งเจ้าของ บรรณาธิการ และที่ปรึกษา ดังที่ปรากฏในบทความ “เฉลยสาร” ของนางสาวสงศรี (Nangsaosongsi, 1925, pp. 4-5) ความว่า

“สตรีไทย” เป็นหนังสือพิมพ์สตรีที่ออกอยู่ฉบับเดียวในกรุงสยาม อุบัติขึ้นโดยความพร้อมเพรียงของสตรีชาวไทยคณะหนึ่งในบรรณโลกยุคนี กิจกรรมทั้งหลายแหล่อยู่ในอนุมัติความคุ้มครองของสตรีไทยโดยตรง ชาวคณะ (คอนทรีบิวเตอร์) ได้รวมกันขึ้นเองในหมู่นักประพันธ์สตรีและเพื่อนนักเรียน-ครูสตรี (นอกราชการ)

จุดกำเนิดของนิตยสาร *สตรีไทย* ก็เกี่ยวข้องกับผู้หญิงโดยตรง คือเกิดจากความต้องการที่จะ “เป็นปากเป็นเสียง” แทนผู้หญิงในสังคมที่ถูก “สบประมาท” และ “เหยียดหยาม” ดังที่บรรณาธิการคือนางสาวสงศรี (Nangsaosongsi, 1926, p. 31) กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “เพื่อนหญิงทั้งหลาย ขอให้จดจำไว้เถิดว่าหนังสือพิมพ์สตรีไทยได้อุบัติขึ้นก็เพราะสตรีได้รับความสบประมาท เหยียดหยาม หรือเป็นเหตุให้เกิดมานะที่จะสร้างขึ้นไว้เป็นปากเป็นเสียงแทนพวกสตรีของเรา”

ด้วยเหตุนี้ จุดมุ่งหมายหลักหรือ “จุดยืน” ของนิตยสารสตรีไทยจึงมีหลายประการด้วยกันซึ่งล้วนเป็นไปเพื่อผู้หญิงเป็นสำคัญ ได้แก่ การให้ความรู้และเป็นกระบอกเสียงของผู้หญิงโดยไม่เลือกชนชั้น ดังคำกล่าวที่ว่า “ออกเพื่อให้ความรู้ความสว่างแก่สตรี เป็นปากเสียงหูดตาของสตรีโดยไม่เลือกชั้นหรือฐานะบำเพ็ญตนเป็นมิตรอันสนิทของสตรีชาวไทยโดยแท้” (Nangsaosongsi, 1925, p. 5) และ “ตั้งใจช่วยทุกข์ร้อนของบุคคลทุกชนิตไม่ว่าเพศหญิงหรือเพศชาย” (Nangsaosongsi, 1926, p. 29) นอกจากนี้ยังเป็นเวที “ประกวตผีปาก” ของเหล่านักเขียนทั้งหญิงและชายอีกด้วย (Nangsaosongsi, 1926, p. 30) จากจุดยืนดังกล่าว สตรีไทยจึงเปิดรับผลงานจากผู้ที่สนใจโดยไม่จำกัดเพศ วัย และชนชั้น โดยมีเงื่อนไขว่าผลงานที่ส่งมานั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับผู้หญิง มีประโยชน์ต่อผู้หญิง และสร้างความเจริญให้แก่ชาติบ้านเมือง (Nangsaosongsi, 1927, p.18)

ตลอดการดำเนินกิจการของสตรีไทยปรากฏว่ามีผู้ส่งเรื่องราวต่าง ๆ มาลงเป็นจำนวนมาก ทั้งบทร้อยกรอง เรื่องอ่านเล่น เกร็ดความรู้ ข่าวสารในประเทศและนอกประเทศ รวมถึงแจ้งเรื่องราวร้องทุกข์ด้วย แต่งานเขียนที่นิยมมากคือบทความ โดยเฉพาะบทความที่ว่าด้วยประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงเป็นหลัก

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าม้งานที่กล่าวถึงนิตยสารสตรีไทยไว้ เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง “ ‘ผ้าเดียวเมียเดียว’ ในสังคมไทยสมัยใหม่จากทศวรรษ 2410 ถึงทศวรรษ 2480” ของสุรเชษฐ์ สุขลาภกิจ (Suklarpkij, 2013) ศึกษาปัญหาผ้าเดียวหลายเมียจากบทความชื่อ “ใครเป็นผู้ก่อ” ของเด็กบุรพาซึ่งตีพิมพ์ในสตรีไทยพบว่า ผู้เขียนปฏิเสธแนวคิดผ้าเดียวเมียเดียว วิทยานิพนธ์เรื่อง “การเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2489-2519” ของจิตติมา พรอรุณ (Pornarun, 1995) พบว่าบทความในนิตยสารสตรีไทยมีการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองโดยเฉพาะอาชีพด้านกฎหมาย และวิทยานิพนธ์ “Thai Society’s Expectations of Women, 1851-1935” ของ Tanaprasitpatana (1989) ศึกษาการเรียกร้องสิทธิของผู้หญิงผ่านกรอบแนวคิดเสียงของผู้หญิง (women’s voices) ในนิตยสารสตรีช่วง ค.ศ. 1888-1932 พบว่า บทความในนิตยสารสตรีไทยต่อต้านระบบผ้าเดียวหลายเมียโดยเสนอให้สามีนึกถึงความทุกข์ของภรรยา การเรียกร้องสิทธิของผู้หญิงในการศึกษาวิชาชีพคือการเรียนในโรงเรียนกฎหมาย เช่นเดียวกับข้อค้นพบของจิตติมา พรอรุณ (Pornarun, 1995) และการวิเคราะห์สาเหตุและการแก้ไขปัญหาโสเภณีโดยประมวลจากหลายบทความ

จากที่กล่าวมานี้ แม้จะมีการศึกษาปัญหาของผู้หญิงในนิตยสารสตรีไทยมาแล้วบ้าง แต่ผู้วิจัยเห็นว่า นิตยสารดังกล่าวยังนำเสนอปัญหาของผู้หญิงที่น่าสนใจ อีกหลากหลายประเด็น ซึ่งสอดคล้องกับจุดยืนของ นิตยสาร ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเลือกนิตยสารสตรีไทยมาเป็นกรณีศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของผู้หญิง เพื่อแสดงให้เห็นมุมมองและวิถีคิดของผู้คนในสังคมสมัยรัชกาลที่ 7 ต่อสถานภาพของผู้หญิงตลอดจนบทบาทของนิตยสารสตรีไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงที่ปรากฏในบทความในนิตยสารสตรีไทย

ขอบเขตข้อมูล

บทความนี้ศึกษาบทความจากนิตยสารสตรีไทยตั้งแต่ปีที่ 1 เล่มที่ 1 พ.ศ. 2468 จนถึงปีที่ 2 เล่มที่ 20 พ.ศ. 2470 ที่นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงอย่างเด่นชัด รวมทั้งสิ้น 11 บทความ

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ผู้วิจัยใช้การสะกดคำตามอักขรวิธีปัจจุบัน ไม่ใช้การสะกดคำตามอักขรวิธีของต้นฉบับเอกสารที่ใช้อ้างอิง เช่น “เป็น” เดิมเขียน “เปน”, “บุรุษ” เดิมเขียน “บุรุุษย์”, “สัมผัส” เดิมเขียน “สำผัส”, “สวม” เดิมเขียน “สรวม” และ “มารยาท” เดิมเขียน “มารยาตร์”

2. ผู้วิจัยใช้นามแฝงของผู้เขียนบทความจากนิตยสารสตรีไทยในการอ้างอิงทั้งในบทความและอ้างอิงท้ายบทความ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อ้างอิงในบทความ

บทความ “สนทนากับเอกะสตรี” ของครูเผือก (Khruphueak, 1926, p. 5-7)

อ้างอิงท้ายบทความ

Khruphueak, pseud. (1927). phuamiam kap chaoban [Spouses and neighbours]. *The Satri Thai*, 2(9), 5.

หากบทความเรื่องใดไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน ผู้วิจัยจะใช้นามแฝงของบรรณาธิการคือ “Nangsaosongsi” ในการอ้างอิงทั้งในบทความและรายการอ้างอิงท้ายบทความ

อ้างอิงในบทความ

บทความ “ลือ, ถือผี, ถือลาง” ของนางสาวสงศรี (Nangsaosongsi, 1926, p. 5-7)

อ้างอิงท้ายบทความ

Nangsaosongsi, pseud. (1926). lue thue phi thue lang [Rumours, superstitious beliefs, beliefs in premonition]. *The Satri Thai*, 1(12), 5-7.

แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงในนิตยสารสตรีไทย (พ.ศ. 2468-2470)

สุวิ ตนประสิทธิ์พัฒนา (Tanaprasitpatana, 2015) ได้กล่าวถึงสถานภาพทางสังคมของสตรีไทยสมัยปฏิรูปประเทศไว้ว่า ในสังคมจารีตช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ผู้หญิงมีสถานภาพด้อยกว่าผู้ชายซึ่งถูกตอกย้ำผ่านสถาบันทางสังคมทั้งกฎหมาย ศาสนา การศึกษา ภาษา และวรรณกรรม ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ขวตวันตกได้นำความคิดเกี่ยวกับบทบาทและสถานะของสตรีแบบตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ ชนชั้นสูงจึงเริ่มตอบสนองความคิดดังกล่าวด้วยการเปลี่ยนแปลงประเพณีบางประการ เช่น เปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามัญชนมีอิสระในการเลือกคู่ครองด้วยตนเอง ให้ผู้หญิงมีบทบาทในการสมาคม ในสมัยรัชกาลที่ 5 ผู้หญิงถูกสังคมคาดหวังให้มีสถานภาพและบทบาทที่ส่งผลต่อความรุ่งเรืองของชาติคือเป็นเมียในฐานะเพื่อนคู่คิด เป็นแม่ในฐานะครูคนแรก และเป็นแม่เรือนผู้รอบรู้ อีกทั้งในรัชกาลนี้ก็เริ่มมีโรงเรียนหญิงทั้งของรัฐและของเอกชน เนื่องจากปัญหาชนหลายฝ่ายเห็นว่าควรส่งเสริมการศึกษาของผู้หญิงเพื่อตอบสนองความคาดหวังของสังคม ดังที่ได้กล่าวมา มิใช่การแข่งขันกับผู้ชายในด้านการประกอบอาชีพ ดังนั้นวิชาเรียนต่าง ๆ ของผู้หญิงจึงอยู่ในอัตราส่วนที่น้อยกว่าผู้ชาย แต่อย่างไรก็ตามสังคมก็เปิดโอกาสให้ผู้หญิงที่มีการศึกษาได้ประกอบอาชีพนอกบ้านทั้งครู พยาบาล และช่างตัดเสื้อ ส่วนในด้านกฎหมาย แม้จะมีการปฏิรูปกฎหมายด้านต่าง ๆ แต่ผู้หญิงที่เป็นภรรยาก็ยังเสียเปรียบผู้ชายที่เป็นสามีเนื่องจากยังคงใช้กฎหมายลักษณะผัวเมียตามเดิม

จากข้างต้น แม้ว่าจะมีความพยายามยกระดับสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในช่วงปฏิรูปประเทศตั้งแต่รัชกาลที่ 4 แต่สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงก็มิได้ทัดเทียมกับผู้ชาย ผู้หญิงยังคงเป็นรองผู้ชายทั้งในด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ กฎหมาย ฯลฯ ด้วยเหตุนี้ผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนและคนในสังคมที่มีความรู้ จึงใช้นิตยสารซึ่งเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ประชาานิยมที่กำลังเจริญเฟื่องฟูอย่างต่อเนื่อง เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งก่อนหน้านี้ที่นิตยสารสตรีไทยจะนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงสู่สาธารณะ ปรากฏว่ามีนิตยสารสตรีก่อนหน้านี้ได้นำเสนอปัญหา

ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงมาก่อนแล้ว ดังเช่นสุรเชษฐ์ สุขลาภกิจ (Suklarpkit, 2013, pp. 47,59) กล่าวว่า นิตยสาร*กุลสตรี*มีบทความชื่อ “หน้าที่ของผู้หญิง” ของสังวาลเพชร นำเสนอปัญหาการศึกษาของสตรี และบทความชื่อ “ประเพณีโบราณ” ของแม่แซ นำเสนอปัญหาสถานภาพที่เสียเปรียบของสตรี *สตรีนิพนธ์* มีบทความแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องผัวเดียวหลายเมีย เช่น “เหตุไรสตรีสยามจึงเป็นคนขี้หึงจัด” และอุบลวรรณ ปิตัตตะนโฆสิต และอวยพร พานิช (Pitipatanacozi & Panich, 1989, p. 16) กล่าวว่า นิตยสาร*สตรีศัพท์*มีบทความที่นำเสนอปัญหาผัวเดียวหลายเมีย เช่นบทความในคอลัมน์สภาพสตรีไทย ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นก็ยังคงถูกนำเสนอในนิตยสาร*สตรีไทย*ต่อไป

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงในนิตยสาร*สตรีไทย*พบว่ามี 4 แนวคิดหลัก ได้แก่ แนวคิดว่าด้วยปัญหาความสัมพันธ์ชายหญิง แนวคิดว่าด้วยปัญหาสิทธิการศึกษาและการประกอบอาชีพ แนวคิดว่าด้วยปัญหาความประพฤติและศีลธรรมจรรยา และแนวคิดว่าด้วยปัญหารูปลักษณ์ภายนอก ดังนี้

1.แนวคิดว่าด้วยปัญหาความสัมพันธ์ชายหญิง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า แม้ว่าตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาจะมีความพยายามยกระดับสถานภาพและบทบาทของผู้หญิง แต่อย่างไรก็ตามผู้หญิงก็ยังคงมีสถานภาพเป็นรองผู้ชายในขณะที่ผู้ชายมีสถานภาพเหนือกว่าผู้หญิง

ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างเพศ (gender relations) เป็นประเด็นสำคัญที่ปรากฏในนิตยสาร*สตรีไทย* ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ในฐานะสามีภรรยา หรือความสัมพันธ์ระหว่างชายกับหญิงในชีวิตประจำวัน ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในฐานะสามีภรรยา มี 2 แนวคิด ได้แก่ รัฐบาลควรออกกฎหมายผัวเดียวเมียเดียว และ ภรรยาควรได้รับอิสระจากสามีในเรื่องส่วนตัว ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงในชีวิตประจำวัน มี 1 แนวคิด ได้แก่ ผู้ชายไม่ควรคุกคามทางเพศผู้หญิง ดังนี้

1.1 รัฐบาลควรออกกฎหมายผัวเดียวเมียเดียว

สุรเชษฐ์ สุขลาภกิจ (Suklarpkit, 2013) กล่าวถึงวิวัฒนาการเรื่องผัวเดียวหลายเมีย (polygyny) ในสยามว่าเริ่มมีมาตั้งแต่ทศวรรษ 2390 ชาวตะวันตกเช่นหมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) โจมตีชนชั้นนำชาวสยามเรื่องระบบผัวเดียวหลายเมียและนำเสนอระบบผัวเดียวเมียเดียว (monogyny) ผ่านสิ่งพิมพ์ของตน ชื่อ*บางกอกกรีกอร์เดอร์* ในขณะที่ชนชั้นนำชาวสยามยังคงสนับสนุนระบบผัวเดียวหลายเมีย และปฏิเสธระบบผัวเดียวเมียเดียวเช่นรัชกาลที่ 4 ที่มีพระราชหัตถเลขาไปถึงเบาว์ริง มีใจความว่าระบบผัวเดียวหลายเมีย

เป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย ถูกต้องตามธรรมเนียมปฏิบัติของสยาม และถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตามรัชกาลที่ 4 ก็ทรงมีปฏิริยาตอบสนองเพื่อผ่อนคลายคำวิจารณ์ของชาวตะวันตกด้วยการออกประกาศ 5 ฉบับที่ให้ฝ่ายในลาออกไปมีสามีใหม่ได้ เช่น “ประกาศทรงอนุญาตให้ฝ่ายในทูลลาออก (วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น 3 ค่ำ ปีชวด ฉศก)” สืบเนื่องมาถึงรัชกาลที่ 5 ก็ยังปรากฏว่าชนชั้นน่ายังคงสนับสนุนระบบฟัวเดียวหลายเมียเช่น กลอนเรื่อง “แก้คำติเตียนแห่งผู้นับถือต่างกัน” ใน*นาริรม*ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศราชหฤทัย และในรัชกาลนี้ก็เริ่มปรากฏว่ามีสามัญชนชาวไทยที่ต้องการให้ยกเลิกระบบฟัวเดียวหลายเมีย นั่นคือเทียนวรรณ ซึ่งนำเสนอปัญหาฟัวเมียลงในสื่อสิ่งพิมพ์ของตนทั้ง*ตูลวิภาคพจนกิจ* *บำรุงนารี* และ *ศิริพจนภาค* ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ก็มีงานเขียนในนิตยสารสตรีที่เรียกร้องกฎหมายฟัวเดียวเมียเดียว เช่น “เหตุไรสตรีสยามจึงเป็นคนขี้หึงจัด” ใน*สตรีนิพนธ์* และที่สำคัญในรัชกาลนี้ปรากฏว่ามีความพยายามเสนอกฎหมายฟัวเดียวเมียเดียวคือ “ความเห็นร่างลักษณะฟัวเมีย” โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์ดิวันวิเศษฯ แต่ก็ไม่สำเร็จ กระทั่งสมัยรัชกาลที่ 7 วิวาทะประเด็นฟัวเดียวหลายเมียก็ยังคงมีอยู่ต่อไป ดังที่ปรากฏใน*นิตยสารสตรีไทย*

จากการศึกษาพบว่าบทความใน*นิตยสารสตรีไทย*หลายบทความนำเสนอแนวคิดที่ว่ารัฐบาลควรออกกฎหมายฟัวเดียวเมียเดียวเช่น บทความ “ใครเห็นอกเราบ้าง?” ของครูเล็ก (Khrulek, 1926, pp. 5-6) โดยผู้เขียนวิพากษ์การที่ไม่มียกกฎหมายฟัวเดียวเมียเดียว และวิพากษ์ขุนนางข้าราชการที่นิยมมีเมียมาก กล่าวคือ ผู้เขียนกล่าวถึงผู้หญิงที่ถูกผู้ชายเจ้าชู้มากเมียหลอกลวงให้ตกเป็นเมียน้อยแล้วทอดทิ้ง แต่ผู้หญิงกลับไม่สามารถฟ้องร้องได้เนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับ จากนั้นได้วิพากษ์กลุ่มขุนนางข้าราชการที่มีภรรยา มาก ดังความที่ว่า “ ‘เป็นขุนนาง’ ก็จำเป็นต้องมีผมบ๊อบ-ลองแฮร์-ซิงเกิลไว้รอบ แต่...ข้าแผ่นดินมองไม่เห็น บ้างเลยทีเดียวหรือว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์แห่งชาวเรา พระองค์ยังไม่ทรงโปรดในการมี HAREM เหมือนขุนนางของพระองค์ทั้งหลายและทรงนิยมแต่พระมหશેงค์เดียว” (Khrulek, 1926, p. 6)

จากข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าค่านิยมการมีภรรยามากของขุนนางเป็นข้ออ้างที่ไม่สมเหตุผล อย่าง สิ่งที่ทำตามกันมาเพื่อหาความชอบธรรมให้แก่การมีภรรยามากของตนเอง ทั้ง ๆ ที่จริงแล้ว “เป็นขุนนาง” ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมีภรรยามารายล้อม อีกทั้งการที่ผู้เขียนเรียกเหล่าภรรยาของขุนนางข้าราชการว่า “ผมบ๊อบ-ลองแฮร์-ซิงเกิล” เข้าใจว่าต้องการให้เห็นว่าขุนนางข้าราชการเหล่านั้นนิยมหาภรรยาใหม่ ๆ ไปเรื่อย ๆ เหมือนกับทรงผมของผู้หญิงที่เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ อีกประการหนึ่งการที่ผู้เขียนได้อ้างรัชกาลที่ 7 เรื่องที่ทรงมีพระราชินีเพียงพระองค์เดียวนั้นก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า การที่ขุนนางข้าราชการมีภรรยามากเป็นการกระทำที่ขัดกับพระราชนิยมของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้การที่ผู้เขียนใช้คำว่า “HAREM” ก็เป็นการ

เปรียบเทียบกับบ้านของขุนนางข้าราชการเป็นสถานที่ที่มีผู้หญิงรายล้อมมากมายคอยปรนเปรอการมารมณ ซึ่งคนเหล่านี้อาจเป็นชนกลุ่มหลักที่ไม่ยอมให้มีกฎหมายฟัวเดียวเมียเดียวเพราะเกรงว่าจะเสียผลประโยชน์คือการมี “HAREM” นั่นเอง การกล่าวถึงขุนนางที่มีภรรยาแบบนี้ อันที่จริงมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ดังเช่นที่สุรเชษฐ์ สุขลาภกิจ (Suklarpkit, 2013, p.49) ได้ศึกษา “วิทยากรคำกลอน” ของเทียนวรรณ แต่กระนั้นก็ได้ตั้งใจที่จะโจมตีขุนนางเหมือนบทความนี้

อาจกล่าวได้ว่า บทความนี้ชี้ให้เห็นความจำเป็นของการมีกฎหมายฟัวเดียวเมียเดียว ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยยกระดับสถานภาพของผู้หญิงไทยจากที่เคยเป็นรองผู้ชายให้เท่าเทียมผู้ชาย และเป็นวิถีปฏิบัติอันสมควรอย่างยิ่งในโลกสมัยใหม่ อีกทั้งบทความนี้ยังให้มุมมองอีกด้านหนึ่งที่เห็นอกเห็นใจผู้หญิงมากกว่าบทความ “ใครเป็นผู้ก่อ” ของเด็กบุรพา ซึ่งสุรเชษฐ์ สุขลาภกิจ (Suklarpkit, 2013) วิเคราะห์บทความดังกล่าวว่าปฏิเสธแนวคิดฟัวเดียวเมียเดียว และเป็นการขยายข้อค้นพบของ Tanaprasitpatana (1989, p. 213) ที่ว่า บทความในนิตยสารสตรีไทยส่งสารไปถึงผู้ชายเพื่อให้ผู้ชายคิดว่าความสุขของภรรยาก็คือความสุขของตนเอง และผู้ชายควรตระหนักว่าการมีฟัวเดียวหลายเมียนั้น ทำให้ผู้ชายมีความสุข แต่กลับทำให้ผู้หญิงมีความสุขทุกซ์

1.2 ภรรยาควรได้รับอิสระจากสามีในเรื่องส่วนตัว

สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา (Tanaprasitpatana, 2015, pp. 39,111) ได้กล่าวถึงการที่กฎหมายให้อำนาจอิสระแก่บิดามารดาและสามีที่ทำให้ผู้หญิงไม่อิสระในตนเอง ว่าเป็นหนึ่งใน “กลไกการถ่ายทอดแนวคิดของระบบชายเป็นใหญ่” การไม่ให้เกียรติสตรีเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของชาวตะวันตกเนื่องจากแสดงให้เห็นความล้าหลังทางวัฒนธรรม จนในสมัยรัชกาลที่ 4 ขนชั้นนำเริ่มจะตอบรับการวิพากษ์วิจารณ์ของชาวตะวันตกด้วยการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติต่อผู้หญิงบางประการ

ในสมัยรัชกาลที่ 6 การให้เกียรติผู้หญิงถูกเน้นย้ำอย่างมาก ซึ่งสหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ (Kittimahacharoen, 2008, p. 104) ให้เหตุผลว่า เป็นเพราะแนวคิดเรื่องความเป็นสุภาพบุรุษที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมวิกตอเรียน การปฏิบัติตนต่อผู้หญิงถือว่าเป็นหนึ่งในพฤติกรรมความเป็นสุภาพบุรุษอย่างไรก็ตามแม้ว่าการให้เกียรติผู้หญิงจะถูกให้ความสำคัญมาตามลำดับ แต่ในสมัยรัชกาลที่ 7 ก็คงยังพบปัญหาที่ว่าด้วยการไม่ให้เกียรติสตรีอยู่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บทความ “ใครผิด?” ของอ.พันธุขาว (A.Phankhao, 1926, pp. 13-17) นำเสนอแนวคิดผู้หญิงควรได้รับอิสระจากสามีในเรื่องส่วนตัว โดยผู้เขียนหยิบยกตัวอย่างพฤติกรรมของสามีที่ทำให้ภรรยารู้สึกไม่เป็นอิสระ 3 พฤติกรรม ได้แก่ การบังคับให้ภรรยาทำรายรับรายจ่ายทุกวัน และการชักใช้ไล่เลียงทุกครั้งเมื่อภรรยาจะต้องไปทำธุระนอกบ้าน และกล่าวถึงผลของการกระทำดังกล่าวว่าอาจ “ถึงกับชวนให้เกิดเป็นปากเป็นเสียงกันขึ้น” ผลจากการทะเลาะวิวาทก็คือภรรยา “จะได้รับความสุขอย่างไรได้” จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าการที่ภรรยาถูกสามีปิดกั้นอิสระนั้นเป็นเรื่องไร้สาระที่ไม่ควรเกิดขึ้น เพราะผลที่ตามมานั้นอาจทำให้ครอบครัวไม่สงบสุข ผู้ที่ต้องรับผลก็คือผู้หญิงนั่นเอง

การที่ผู้หญิงวิพากษ์วิจารณ์สามีที่คอยควบคุมชีวิตของภรรยาได้เห็นในบทความนี้ นอกจากจะเป็นการชี้ให้เห็นว่าสามีที่มีพฤติกรรมดังกล่าวละเมิดพฤติกรรมนั้น ก็ยังเป็นการชี้ให้เห็นว่าแม้ผู้หญิงสมัยใหม่มีอิสระในการเลือกสามีด้วยตนเองแต่ก็ต้องพิจารณาอุปนิสัยใจคอของผู้ชายก่อนที่จะตัดสินใจเลือกมาเป็นสามี

1.3 ผู้ชายไม่ควรคุกคามทางเพศผู้หญิง

ตามที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อ 1.2 ว่าแนวคิดเรื่องสุภาพบุรุษเป็นแนวคิดวัฒนธรรมวิกตอเรียนที่มีอิทธิพลอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 6 สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ (Kittimahacharoen, 2008, p. 22) กล่าวถึงคุณลักษณะหนึ่งของสุภาพบุรุษยุควิกตอเรียนซึ่งได้รับอิทธิพลความเป็นชายจากคตินิยมยุคกลางว่า คือการที่ผู้ชายรู้สึกละอายต่อผู้หญิงมากขึ้น แม้ว่าแนวคิดเรื่องสุภาพบุรุษจะเป็นที่นิยมมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 แต่ในสมัยรัชกาลที่ 7 ก็ยังคงพบปัญหาที่ว่าด้วยการกระทำของผู้ชายที่ไม่รู้สึกละอายต่อผู้หญิงดังบทความต่อไปนี้

บทความในคอลัมน์ “ทั้งหญิงทั้งชวน” ของเปลทอง (Plethong, 1926, pp. 25-27) นำเสนอแนวคิดว่าผู้หญิงไม่ควรถูกผู้ชายคุกคามทางเพศโดยผู้เขียนกล่าวถึงพฤติกรรมการคุกคามทางเพศที่ผู้ชายมักจะแสดงออกเวลาพบเจอผู้หญิงดังความที่ว่า “บุรุษบางคน เห็นสตรีสาวเดินผ่านมักจะทำอาการยักหน้า, ยักไหล่, เลิกคิ้ว, กระเดาะปาก บางทีก็ใช้คำเปรียบเปรย อาการชนิดนี้นั้นนัยว่า เพื่อสำแดงความพอใจ แต่สุภาพสตรีเห็นเป็นกิริยาของวอก!” (Plethong, 1926, p. 25) การที่ผู้เขียนใช้ภาษาเสียดสีล้อเลียนกิริยาของผู้ชายว่าเป็น “กิริยาของวอก” หรือสิ่งที่มีจะทำให้กิริยาล้อหลอก แสดงให้เห็นว่าเป็นพฤติกรรมน่ารังเกียจเหมือนพฤติกรรมของสัตว์เดรัจฉาน ไม่ใช่พฤติกรรมที่สุภาพบุรุษพึงกระทำต่อ “สุภาพสตรี” ต่อมาผู้เขียนได้วิพากษ์วิจารณ์ผู้ชายเจ้าของกิริยา “วอก” ต่อไปว่า แท้จริงแล้วผู้ชายเข้าใจความรู้สึกของผู้หญิงที่ถูกคุกคามทางเพศ

แต่กลับ “ไม่มีความกรุณาเสียเลย” ทั้ง ๆ ที่ผู้ชายเองก็มีการศึกษา แต่กลับทำตัวไม่สมกับการศึกษาทั้ง ๆ ที่มีโอกาสทางการศึกษาสูงกว่าผู้หญิงเสียอีก แทนที่การศึกษาจะกล่อมเกลาผู้ชายให้เป็นสุภาพบุรุษแต่ก็ไม่เป็นเช่นนั้น ทั้งยังแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องการเกี้ยวพาราสีผู้หญิงคือ จากที่ผู้ชายเคยใช้ “กิริยาของวอก” เกี้ยวพาราสีผู้หญิงเป็นการใช้กิริยาอย่างสุภาพบุรุษแทน

อาจกล่าวได้ว่าบทความนี้แสดงให้เห็นการลุกขึ้นมาต่อสู้กับผู้ชาย วิพากษ์วิจารณ์การกระทำที่ทำให้ผู้หญิงเสื่อมเสียเกียรติ ตักเตือนผู้ชายให้ประพฤติตนต่อผู้หญิงดีกว่านี้ เห็นผู้หญิงเป็นมนุษย์เท่าเทียมกับตน ไม่ใช่วัตถุทางเพศที่จะปฏิบัติอย่างไรก็ได้ ให้สมกับที่ได้รับการศึกษาอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี

2. แนวคิดว่าด้วยปัญหาสิทธิการศึกษาและการประกอบอาชีพ

แนวคิดเรื่องสิทธิปรากฏเด่นชัดในบทความว่าด้วยการศึกษาและการประกอบอาชีพของผู้หญิง ผู้วิจัยพบว่าบทความในนิตยสารสตรีไทย ปรากฏแนวคิดว่าด้วยปัญหาสิทธิการศึกษาและการประกอบอาชีพ 2 ประเด็น ได้แก่ ผู้หญิงควรได้รับโอกาสทางการศึกษาเท่าเทียมกับผู้ชาย และ ผู้หญิงควรได้รับสิทธิการประกอบอาชีพได้เท่าเทียมกับผู้ชาย ดังนี้

2.1 ผู้หญิงควรได้รับโอกาสทางการศึกษาเท่าเทียมกับผู้ชาย

วารุณี โอสธารมย์ (Osatharom, 1981, pp. 298-301) กล่าวว่าการศึกษาของหญิงสยามเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในสมัยปฏิรูปประเทศ หญิงสยามเริ่มได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนสมัยใหม่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แต่การศึกษาของผู้หญิงไม่ได้ตั้งอยู่บนมาตรฐานระดับเดียวกับผู้ชาย หากแต่เป็นการอบรมให้ผู้หญิงมีความพร้อมสำหรับบทบาทใหม่ตามที่สังคมคาดหวังคือบทบาทของแม่ เมีย และแม่บ้านที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นการจัดการศึกษาสำหรับสตรีจึงแตกต่างจากการจัดการศึกษาสำหรับผู้ชาย กล่าวคือ ระดับชั้นการศึกษาน้อยกว่าโรงเรียนชาย เน้นวิชาสามัญน้อยกว่าโรงเรียนชาย และเน้นวิชาวิสามัญคือ วิชาการบ้านการเรือน รวมถึงการเลี้ยงดูเด็ก ได้แก่ การตกแต่งรักษากันเรือน การรักษาพยาบาล การประกอบอาหาร และการทำสวน นอกจากนี้วิชาที่เกี่ยวข้องกับการบ้านการเรือนแล้วยังมีวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับความเป็นแม่บ้านแม่เรือนด้วยคือ ครุสตรีและพยาบาล

บทความ “การศึกษาของสตรี” ของโกศล (Koson, 1927, p. 3) นำเสนอแนวคิดผู้หญิงควรได้รับสิทธิทางการศึกษาเท่าเทียมกับผู้ชาย ผู้เขียนเปรียบเทียบสภาพการศึกษาของโรงเรียนชายและการศึกษาของโรงเรียนหญิง 3 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรกเป็นความแตกต่างด้านจำนวนโรงเรียนคือ โรงเรียนหญิงของรัฐมีจำนวนน้อยกว่าโรงเรียนชายของรัฐ ประเด็นต่อมาคือความแตกต่างของระดับการศึกษา คือ โรงเรียนชายมีระดับสูงสุดคือมัธยมปีที่ 8 และมีหลายโรงเรียน ในขณะที่โรงเรียนหญิง มีโรงเรียนราชินีแห่งเดียวที่มีมัธยมปีที่ 8 ส่วนโรงเรียนหญิงที่เหลือมีชั้นสูงสุดคือมัธยม 6 ซึ่งทั้งประเทศมี “ไม่ถึง 10 โรงเรียน” ประเด็นสุดท้ายคือความแตกต่างของวิชาเรียนระหว่างโรงเรียนชายกับโรงเรียนหญิงคือ โรงเรียนชายมีวิชาเรียนมากกว่าและเรียนลึกกว่าในขณะที่โรงเรียนหญิงมีวิชาเรียนน้อยกว่าและไม่ได้เรียนลึกอย่างโรงเรียนชาย อย่างเช่น “ชั้นมัธยมปีที่ 4-5-6” ผู้ชายได้เรียน “วิชาคำนวณมี 3 ประเภทคือ เลข,พีชคณิต,ยอเมตรี” แต่ผู้หญิงได้เรียนแต่ “วิชาเลข” ผู้ชายได้เรียน “ฟิสิกส์หรือวิทยาศาสตร์” ส่วนผู้หญิงไม่ได้เรียน

ผู้เขียนได้แนะนำให้รัฐบาล “บำรุงการศึกษาของสตรีให้ยิ่งกว่าที่เป็นอยู่บัดนี้” ได้แก่ การ “สร้างโรงเรียนสตรีเพิ่มเติมขึ้นอีก” การ “ให้โรงเรียนที่มีชื่อและมีเครดิตอยู่แล้วสร้างมัธยมปีที่ 8 ขึ้นทำนองเดียวกับโรงเรียนราชินี” และ การ “เพิ่มวิชาต่าง ๆ ในชั้นนั้น ๆ ในมีฐานะเท่าเทียมกับของฝ่ายชาย...รวมความว่ามีหลักสูตรเหมือนกับผู้ชายตามชั้นนั้น ๆ” อาจกล่าวได้ว่านอกจากข้อเสนอดังกล่าวข้างต้นนอกจากจะเป็นการเรียกร้องความเท่าเทียมเทียมเพศในแง่ของการศึกษาแล้ว ยังเป็นการเตรียมพร้อมผู้หญิงให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ กล่าวคือ การที่ผู้หญิงได้รับการศึกษาสูงจะเป็นโอกาสอันดีที่ผู้หญิงได้พิสูจน์ความสามารถว่าไม่ด้อยไปกว่าผู้ชาย การเรียนวิชาต่าง ๆ ที่ผู้ชายเรียนก็ล้วนแล้วแต่เป็นวิชาที่สำคัญต่อโลกสมัยใหม่ มีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ การที่ผู้หญิงมีการศึกษามีความรู้นอกเหนือจากวิชาที่สัมพันธ์กับความเป็นแม่บ้าน แม่เรือนก็จะเปิดช่องทางที่จะทำให้ผู้หญิงมีวงอาชีพที่กว้างขึ้นมาก และที่สำคัญคือเป็นการยกระดับสถานภาพของผู้หญิงให้เจริญเหมือนผู้หญิงในประเทศที่เจริญแล้ว

นอกจากการเรียกร้องสิทธิทางการศึกษาของผู้หญิงในระดับมัธยมแล้ว ก็ยังมีหลายบทความที่เรียกร้องสิทธิทางการศึกษาวิชาชีพด้วย โดยเฉพาะวิชากฎหมาย บทความ “สนทนากับเอกะสตรี” ของครูเผือก (Khruphueak, 1926, pp. 5-7) นำเสนอแนวคิดเช่นเดียวกับบทความก่อนหน้านี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงเหตุที่ต่างชาติที่ให้สิทธิแก่ผู้หญิงเท่าเทียมกับผู้ชายก็เพราะ “คณะสตรีร้อง-ร้อง-ร้อง มาจนอ่อนใจแล้วทั้งนั้น” ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงสนับสนุนให้ผู้หญิงเรียกร้องสิทธิการเข้าเรียนวิชากฎหมายในโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมตามขั้นตอนคือ เริ่มด้วยการ “ทาบถามกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลดูก่อน ว่ารัฐบาลจะให้

ความชอบธรรมแก่สตรีหรือไม่-เพียงใด?” จากนั้นให้ผู้หญิงที่เรียบจบหลักสูตรมัธยมรวมตัวกันขออนุญาตเข้าเรียนกฎหมายอีกครั้ง ถ้าหากติดขัดเรื่องสถานที่เรียนก็ให้ขอสอบไล่โดยไม่ต้องเข้าเรียน เพราะผู้หญิงสามารถหาครูสอนเองได้

สรุปแล้วบทความนี้เป็นการ “ส่งเสียง” ไปยังรัฐบาลที่เป็นผู้ชายโดยตรง เรียกร้องความเท่าเทียมทางการศึกษาให้แก่ผู้หญิง จัดการศึกษาอย่างเป็นธรรม ให้สอดคล้องกับความต้องการทางการศึกษาของผู้หญิง

2.2 ผู้หญิงควรได้รับสิทธิการประกอบอาชีพได้เท่าเทียมกับผู้ชาย

สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา (Tanaprasitpatana, 2015, pp. 119-120) กล่าวว่าแม้ว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนสมัยใหม่จะเน้นที่วิชาการบ้านการเรือน แต่สังคมก็เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ประกอบอาชีพนอกบ้านได้แต่ต้องเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องด้วยวิชาการบ้านการเรือน ได้แก่ ครูในโรงเรียนหญิง พยาบาล และช่างตัดเสื้อ เนื่องจากอาชีพเหล่านี้ยังเป็นอาชีพใหม่สำหรับผู้หญิงโดยเฉพาะ ไม่ได้แย่งชิงตำแหน่งในหน้าที่การงานของผู้ชาย แต่การทำงานราชการอื่น ๆ นอกเหนือจากครูในโรงเรียนหญิงและพยาบาลก็ยังเป็นสิ่งที่ผู้หญิงถูกจำกัดให้ไม่สามารถทำได้

บทความในนิตยสารสตรีไทยมักจะเรียกร้องให้ผู้หญิงได้ประกอบอาชีพเท่าเทียมกับผู้ชาย เช่น บทความ “สตรีไทย ควรได้รับเกียรติยศเต็มที่หรือยัง?” ของนางสาวสงศรี (Nangsaosongsi, 1927, pp. 3-4) นำเสนอแนวคิดหญิงควรได้รับสิทธิในการรับราชการได้เท่าเทียมกับผู้ชาย โดยผู้เขียนเสนอให้รัฐบาลรับผู้หญิงเข้าทำงานราชการด้วยวิธีการ “ลองสอบวิชาความรู้ดูก็แล้วกัน บางทีก็จะได้สตรีผู้มีความสติปัญญาแลสมควรได้รับเกียรติยศบ้างไม่มากนักน้อย เราสามารถทำได้ทีเดียวว่าถ้าท่านเลือกแล้วจะได้สตรีที่คุณสมบัติดีกว่าบุรุษเพศบางคนที่กำลังทำอยู่ในตำแหน่งหน้าที่ในเวลานี้เสียอีก” (Nangsaosongsi, 1927, p. 3) การที่ผู้เขียนเสนอให้รัฐบาลสอบคัดเลือกผู้หญิงที่มีความรู้ความสามารถเข้าทำราชการ ซึ่งเป็นการแสดงความมั่นใจอย่างแรงกล้าและความปรารถนาที่จะพิสูจน์ความสามารถของผู้หญิงอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม

สรุปได้ว่า บทความนี้เป็นการเรียกร้องรัฐบาลให้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าทำงานราชการ เพื่อแสดงถึงความเท่าเทียมทางเพศ และความบริสุทธิ์ยุติธรรมของระบบราชการ เป็นการปฏิรูประบบราชการรูปแบบหนึ่ง สอดคล้องกับโลกสมัยใหม่ที่ตัดสินคนจากความสามารถอันเป็นแนวทางปฏิบัติของชาติที่เจริญแล้ว ทั้งยังเป็นการยกสถานะภาพของสตรีให้เท่าเทียมกับผู้ชาย อีกทั้งบทความแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงไม่ได้เรียกร้องการประกอบอาชีพโดยเฉพาะอาชีพด้านกฎหมาย ดังที่จิตติมา พรอรุณ (Pornarun, 1995) ได้สรุปไว้ หากแต่ยังเรียกร้องสิทธิการประกอบอาชีพทุกอาชีพเหมือนที่ผู้ชายมีโอกาสได้ทำ

3. แนวคิดว่าด้วยปัญหาความประพฤติและศีลธรรมจรรยาของผู้หญิง

แม้ว่านิตยสารสตรีไทยจะเป็นกระบอกเสียงของผู้หญิงในการเรียกร้องสิทธิ แต่ก็ยังคงส่งเสริมให้ผู้หญิงดำรงตนอยู่บนพื้นฐานของหลักศีลธรรมจริยธรรม บทความในนิตยสารสตรีไทยปรากฏแนวคิดว่าด้วยปัญหาความประพฤติและศีลธรรมจรรยาของผู้หญิงหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากสภาพสังคมสมัยใหม่ 3 แนวคิด ได้แก่ ผู้หญิงไม่ควรจับคู่เต้นรำกับผู้ชาย ผู้หญิงสมัยใหม่ควรมีความคิดความเชื่อที่เป็นเหตุเป็นผลตามหลักวิทยาศาสตร์ และ ผู้หญิงต้องรักษามารยาทในที่สาธารณะ ดังนี้

3.1 ผู้หญิงไม่ควรจับคู่เต้นรำกับผู้ชาย

เพชรสุภา ทักพันธ์ (Tasanapan, 1999) กล่าวว่า แม้ว่า “การเข้าสมาคม” ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบตะวันตกที่เริ่มเป็นที่นิยมของชาวสยามตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงที่เคยถูกสังคมจารีตปิดกั้นไว้เปิดกว้างยิ่งขึ้น แต่สังคมก็ยังคงมีค่านิยมเรื่องการรักษาวงศ์วานตัว และระมัดระวังในการคบเพื่อนต่างเพศซึ่งเป็นค่านิยมตามขนบเดิม และมีผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการเข้าสมาคมของผู้หญิงที่เลียนแบบตะวันตกทุกประการ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือการจับคู่เต้นรำที่ชายหญิงจะต้องโอบกอดสัมผัสร่างกายกัน

บทความในนิตยสารสตรีไทยมีหลายบทความที่นำเสนอแนวคิดผู้หญิงไม่ควรจับคู่เต้นรำ เช่น บทความ “การเต้นรำเหมาะแก่ไทยเราหรือ?” ของโฮฮิว (Hohio, 1925, pp. 13-15) โดยผู้เขียนได้ให้เหตุผลที่คนไทยไม่ควรเต้นรำก็คือ “การสมาคมระหว่างสตรีกับบุรุษ” เพราะ “ตามประเพณีนิยมแห่งบรรพบุรุษของเราไม่เคยปรากฏว่า โจ่งครีมาก่อนเลย” ดังนั้นการจับคู่เต้นรำจึงถือว่าเป็น “ความประพฤติอย่างนอกคอกหรือนอกทาง” ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า แม้ในขณะนั้นสังคมไทยจะเปิดกว้างให้มีการสมาคมระหว่างเพศมากขึ้นแต่ก็เป็นไปอย่างจำกัดไม่ได้เป็นไปอย่างเสรีเหมือนต่างประเทศ เพราะในสังคมไทยยังยึดถือขนบธรรมเนียมการสมาคมระหว่างเพศ หากฝ่าฝืนก็เท่ากับเป็นการทำผิดอย่างร้ายแรง ผู้เขียนได้กล่าวว่า “ตราบดีที่คนไทยยังใช้กะปิประจำอยู่ในห้องครัวเวลานั้นก็ไม่ควรหมუნหัวไปสู่วงเต้นรำ” ซึ่งเป็นการเน้นย้ำว่าคนไทยต้องไม่ลืมขนบธรรมเนียมประเพณีของตน การที่ผู้เขียนใช้ “กะปิ” เป็นสัญลักษณ์ (sign) อาจจะเป็นเพราะกะปิเป็นวัตถุดิบสำคัญคู่ครัวไทยมาอย่างช้านาน หากครัวใดขาดกะปิก็ไม่อาจจะนับว่าได้เป็นครัวไทย “กะปิประจำห้องครัว” ในข้อความนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไทย ซึ่งผู้เขียนได้นำมาเชื่อมโยงกับการสมาคมระหว่างเพศว่า หากยังต้องการธำรงวัฒนธรรมไทยดังเช่นการมีกะปิประจำห้องครัว ก็ไม่ควรที่จะ “หมუნหัวไปสู่วงเต้นรำ” กล่าวคือการสมาคมระหว่างเพศควรต้องดำรงอยู่ในวัฒนธรรมไทย

เหตุผลข้อต่อมาที่คนไทยไม่ควรจับคู่เด่นรำก็คือ “ธรรมเนียมการสัมผัสร่างกายระหว่างเพศ” ซึ่งผู้เขียนได้เปรียบเทียบธรรมเนียมการสัมผัสร่างกายระหว่างเพศของต่างชาติกับไทย ดังนี้

ในยุโรปและอเมริกันมีการสัมผัสมีอระหว่างสตรีกับบุรุษเป็นธรรมเนียมเสียจนชิน เขาไม่ได้คิดอะไรไปอย่างอื่นนอกจากธรรมเนียม-ธรรมเนียม! แต่ความประพฤติดของคนไทยสัมผัสมือกันระหว่างสตรีกับบุรุษนั้น ดูเหมือนจะเป็นธรรมเนียมที่ใหม่ไป-หรุเกินไป! ยิ่งกว่านี้ไม่มีใครหยั่งน้ำใจของใครได้ว่ามีความร้อน เหมือนความร้อนของอากาศหรือไม่? การที่สตรีสาวจะนุ่งร่างกายเข้าไปสู่ทรวงอก หรือวงแขนของบุรุษหนุ่มนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่น่าละอายและเป็นภัยแก่ฝ่ายสตรีเราหรือไม่? ขอให้คิด

(Hohio, 1925, p. 15)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่า ธรรมเนียมการสัมผัสร่างกายระหว่างเพศของต่างชาติกับไทยแตกต่างกัน สำหรับชาวต่างชาติ การสัมผัสร่างกายเป็น “ธรรมเนียม” ที่ผู้คนคุ้นเคย และไม่นำไปสู่ความรู้สึกอื่นใด แต่สำหรับคนไทยนั้นไม่สมควรจะมีการสัมผัสร่างกายระหว่างเพศ เพราะไม่ใช่ธรรมเนียมที่คนไทยคุ้นเคย และขัดต่อค่านิยมของไทยที่การสัมผัสร่างกายระหว่างเพศเป็นเรื่องต้องห้าม นอกจากนี้ ผู้เขียนยังเสนอความเห็นว่าการที่คนไทยสัมผัสร่างกายกันอาจทำให้เกิดอารมณ์ทางเพศได้ ซึ่งนำความอับอายมาสู่ผู้หญิงและอาจเป็นภัยต่อผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย

กล่าวโดยสรุป บทความนี้เป็นการย้ำเตือนให้ผู้หญิงไทยสมัยใหม่รู้จักการเลือกรับวัฒนธรรมต่างชาติอย่างมีวิจารณญาณ วิเคราะห์วิจารณ์ว่าเหมาะสมกับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่คนในสังคมยังคงยึดถือหรือไม่ และต้องสำนึกถึง “ความเป็นไทย” เสมอ

3.2 ผู้หญิงสมัยใหม่ควรมีความคิดความเชื่อที่เป็นเหตุเป็นผลตามหลักวิทยาศาสตร์

พิพาตา ยังเจริญ และสุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา (Youngcharoen and Tanaprasitpatana, 1986, pp. 147-148) กล่าวว่า วิทยาการสมัยใหม่และความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์เริ่มมีอิทธิพลต่อคนสยามตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 สมิทธ ฌโนมศาสนา (Thanomsasana, 2015, pp. 80-82) กล่าวว่าวิทยาการและความคิดดังกล่าวได้แพร่หลายไปสู่สังคมอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นผลมาจากสร้างตำราเรียนที่มองโลกแบบเป็นวิทยาศาสตร์ การขยายตัวของสื่อสิ่งพิมพ์ที่นำเสนอวิทยาการใหม่ ๆ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เป็นทุนนิยมมากขึ้นมีการนำเข้าสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ถูกผลิตขึ้นด้วยเทคโนโลยีตะวันตกมาในสยาม อย่างไรก็ตาม ความเชื่อแบบไสยศาสตร์ก็ยังคงมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนในโลกสมัยใหม่ต่อไป ซึ่งในนิตยสาร *สตรีไทย* มีการนำเสนอบทความที่ผลิตซ้ำวาทกรรมเกี่ยวกับความเป็นหญิงแบบเดิม คือความอ่อนแอ

ความกลัวผี และความเชื่อที่ล้าสมัย เหตุที่ผู้เขียนบทความยังคงนำเสนอประเด็นเหล่านี้อาจเป็นเพราะเห็นว่าการศึกษาศาสน์ใหม่ที่เป็นวิทยาศาสตร์นั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้หญิง ดังนั้นผู้หญิงควรจะได้รับการรู้วิทยาศาสตร์เหมือนผู้ชายเพื่อที่จะได้ละทิ้งความเชื่อมลายและไม่ต้องตกเป็นเป้าการวิจารณ์ของผู้ชาย

บทความ “ลือ, ถือผี, ถือกลาง” ของนางสาวสงศรี (Nangsaosongsi, 1926, pp. 5-7) นำเสนอแนวคิดผู้หญิงสมัยใหม่ควรมีความคิดความเชื่อที่เป็นเหตุเป็นผลตามหลักวิทยาศาสตร์ โดยผู้เขียนได้ยกตัวอย่างความเชื่อมลายและวิพากษ์วิจารณ์ผลของความเชื่ออย่าง “จิ้งจกตกตรงหน้า” “งูเลื้อยผ่านหน้า” จนถึงกับต้อง “หยุดชะงักกิจการ” หรือ “เว้นการออกจากบ้านเพื่อธุระสำคัญ” ว่าแม้จะเป็นความเชื่อที่ปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่สมัยโบราณ แต่ก็เป็นเรื่องที่ล้าสมัยไปแล้ว เพราะ “กิจการเดี๋ยวนี้ยื้อแย่งแข่งขันกันแทบทั่วทุกอย่า” ถ้าหากยังหลงมายอยู่ยากจะทำให้ “ได้แต่ลมเป็นรางวัล” คือเสียผลประโยชน์ที่พึงจะได้รับ ดังนั้นผู้เขียนจึงเสนอให้ “เพื่อนสตรีที่มีความเลื่อมใสเรื่องถือกลางจงยับยั้งใจเสียบ้างเถิด”

นอกจากความเชื่อเรื่องกลางแล้ว ผู้เขียนได้กล่าวถึงเชื่อ “เรื่องผี” พร้อมทั้งวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของผู้หญิงเมื่อได้ยินเรื่องผีว่า “ทำท่ากลัวเสียจนน่าหมั่นไส้” เช่น “แอบเข้ามานั่งให้ชิดคนอื่น” หรือ “เห็นมีช่องโหว่ที่ไหนก็อดส่ายเอากระดาดเซียวอด” ทั้ง ๆ ที่เรื่องผีนั่นเป็นเรื่อง “ก๊วยปี่มาแล้วก็ไม่รู้” แต่กลับ “เก็บเอามากลัวเหมือนเพิ่งเกิดเมื่อวานนี้” อีกทั้งไม่มีใคร “ได้เห็นผีด้วยตาตนเอง” เลยเป็นแต่เพียง “ได้ยินแต่เขาเล่าให้ฟังทั้งเพ” และที่น่าแปลกใจก็คือ ผู้เล่าเรื่องผีมักจะ “แสดงตัวว่าเป็นคนใกล้ชิดต่อเหตุการณ์นั้นเสมอ” อีกทั้งวิพากษ์วิจารณ์ผู้หญิงที่เชื่อเรื่องผีว่า “น่าขายหน้าเหลือเกิน คนโต ๆ แล้วยังทนเชื่อคำลืออันไม่มีสาระอยู่ได้”

จากที่ได้กล่าวมา ผู้เขียนวิพากษ์ ผู้หญิงว่ามักจะเชื่อโดยขาดวิจารณญาณ ขาดการพิสูจน์ และขาดหลักฐานรองรับ ชดกบวัยของ “คนโต ๆ” ที่น่าจะแยกแยะได้ว่าเรื่องมีสาระหรือ “ไม่มีสาระ” นั้นเอง นอกจากนี้ *นิตยสารสตรีไทย* จะมึบทความนำเสนอปัญหาความเชื่อเรื่องโชคลางและเรื่องผีตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ก็ยังมีบทความที่นำเสนอปัญหาความเชื่อเรื่องการทำเสน่ห์ยาแฝดอีกด้วยอย่างเช่น บทความในคอลัมน์รีวิวข่าวสตรีของนางสาวสงศรี (Nangsaosongsi, 1926, pp. 15-16) ซึ่งวิพากษ์ผู้หญิงที่หลงเชื่อเสน่ห์ยาแฝดว่า โง่เขลาเบาปัญญา และเตือนให้ผู้หญิงเหล่านั้นว่าเสน่ห์ยาแฝดไม่มีอยู่จริง เป็น “อุบายทุจริต” หากใครหลงเชื่อจะได้รับแต่ความเสียใจ และเสนอให้ผู้หญิงใช้ “เสน่ห์ปลายจวัก” คือฝีมือในการปรุงอาหารมดีใจสามี จึงจะถูกต้อง จะเห็นได้ว่า เรื่องเสน่ห์ยาแฝดเป็นเรื่องที่ไร้สาระไม่สัมพันธ์กับโลกสมัยใหม่เช่นเดียวกับความเชื่อเรื่องกลางและผี ผู้หญิงต้องอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง มีจิตใจที่มั่นคงไม่หลงเชื่อเรื่องหลอกลวง ต้องยึดมั่นและปฏิบัติตนให้สมเป็นกุลสตรีคือ เป็นภรรยาที่ดีจึงจะทำให้ชีวิตครอบครัวอยู่ได้โดยตลอดรอดฝั่ง



3.3 ผู้หญิงต้องรักษามารยาทในที่สาธารณะ

ภาวิณี บุนนาค (Bunnag, 2011, p. 36) กล่าวว่า แม้ว่าผู้หญิงจะได้รับการศึกษา หรือมีความสามารถมากเพียงใดก็ตาม แต่สังคมก็ยังคาดหวังให้ผู้หญิงยึดถือค่านิยมเรื่องความสุภาพและต้องปฏิบัติตาม บทความในนิตยสารสตรีไทยมักจะนำเสนอปัญหามารยาทของผู้หญิงในชนชั้นสาธารณะโดยเฉพาะการโดยสารรถราง เช่น บทความ “มารยาทสตรีบางคนในรถราง” ของโกศล (Koson, 1926, pp. 5-11) นำเสนอแนวคิดผู้หญิงต้องรักษามารยาทในที่สาธารณะ ผู้เขียนได้อ้างถึงประสบการณ์ที่ได้พบเห็นความประพฤติของผู้หญิงขณะใช้บริการรถขนส่งสาธารณะคือ “รถราง” 3 เหตุการณ์ ดังนี้

เหตุการณ์แรกเป็นเหตุการณ์ที่ “หญิงสาวคนที่นั่งขึ้นใหม่สี่ห้าปา” แต่งกายสุภาพ แต่ไม่มีความเคารพพระสงฆ์กล่าวคือ “จะก้มสัณนิทสน์ก็ไม่มีซึ่งเป็นครวารถหยุดแล้ว มีหน้าซ้ำกลับเอาขึ้นปิดเสียอีกหรือหล่อนผู้นั้นจะถือศาสนาคริสต์กระมัง?” การที่ผู้เขียนใช้คำถามเชิงวาทศิลป์กล่าวถึงการนับถือศาสนาอื่นว่า “หล่อนผู้นั้นจะถือศาสนาคริสต์กระมัง?” ดังกล่าวนี้นี้ ก็เพื่อดำเนินหญิงสาวคนนั้นว่าไม่รู้ชนบหรือมารยาทในการเคารพพระสงฆ์ ต่อมาเป็นเหตุการณ์ของ “หญิงสาวคนที่นั่งผ้าดำ” ซึ่ง “การแต่งสุภาพมาก” รีบร้อนจะลงจากรถรางจน “หล่อนได้เตะเอาเท้าผู้ชายซึ่งหตหนีหล่อนไม่ทันถึงสองคน !” แต่ “อนิจจา! แทนที่หล่อนจะหันหลังมาขอโทษเขาสักนิด หล่อนกลับเดินหนีลงจากรถโดยเร็ว” ผู้เขียนได้วิพากษ์พฤติกรรมของผู้หญิงคนดังกล่าวว่า “มารยาทอย่างนี้น่าตำหนิอย่างยิ่ง” การที่ผู้หญิงคนดังกล่าวถูกยกมากล่าวตำหนิก็เพราะผู้หญิงคนนั้นไม่กล่าวขอโทษ ดังนั้นกิริยามารยาทที่ผู้เขียนไม่เห็นด้วยในเหตุการณ์นี้ก็คือ ทำผิดในที่สาธารณะแล้วไม่กล่าวขอโทษ แม้จะไม่ได้ตั้งใจก็ตาม

เหตุการณ์สุดท้ายเป็นเรื่องของ “หญิงอีกคนหนึ่งรูปร่างดำ แต่งตัวขมุกขมอมน่าเกลียด” ซึ่งสละที่นั่งให้คนชรา และเมื่อจะลงจากรถราง “ก็ได้บอกให้รถหยุดและค่อย ๆ ก้มเดินออกไปและไม่เดินข้ามทางเท้าใครได้ด้วย” ผู้เขียนได้วิพากษ์พฤติกรรมของผู้หญิงคนนี้ว่า “ควรเป็นที่สรรเสริญยิ่งนักซึ่งกิริยามารยาทของหล่อนดูผิดกับสุภาพสตรีคนแรก ๆ ที่แล้วมานั้น ถึงแม้ว่าหล่อนจะมีรูปร่างดำ สักหน่อย แต่มารยาทของหล่อนนับว่าดีมากไม่มีที่ติ ควรชมเชยและควรเป็นตัวอย่างอันดีแก่สตรีทั้งหลายที่ขึ้นรถรางยิ่งนัก” ดังนั้นกิริยามารยาทที่ผู้เขียนเห็นด้วยในเหตุการณ์นี้ก็คือ การมีมารยาทในการใช้ขนส่งสาธารณะทั้งการเอื้อเฟื้อที่นั่งให้แก่คนชรา การขึ้นลงขนส่งสาธารณะ และการให้เกียรติผู้โดยสารคนอื่น

จากที่ได้กล่าวมาทั้งสี่ชิ้นจะเห็นได้ว่าผู้เขียนใช้กลวิธีการอ้างอิงเหตุการณ์ 3 เหตุการณ์มาเปรียบเทียบกันเพื่อชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมของผู้หญิงคนใดเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี สมควรถูกตำหนิ ไม่ควรยึดถือเป็นแบบอย่าง และพฤติกรรมของผู้หญิงคนใดเป็นพฤติกรรมที่ดี ควรได้รับการชื่นชม และควรยึดถือเป็นแบบอย่าง

บทความนี้แสดงให้เห็นว่ามารยาทในการใช้ของสาธารณะ และในสถานที่สาธารณะ ตลอดจนการปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ เป็นเรื่องที่สำคัญต่อชีวิตของผู้หญิงในโลกสมัยใหม่ เพราะฉะนั้นผู้หญิงจะให้ความสำคัญแต่เรื่องความสวยงามงามจนละเลยเรื่องมารยาทอันดีงามไม่ได้ ต้องปรับตัวให้เข้ากับบริบทรอบตัวด้วย ผู้หญิงจึงจะได้ชื่อว่าไม่ใช่เจริญแต่ตัวตุณธรรมแต่เจริญทางศีลธรรมจรรยาด้วย

4.แนวคิดว่าด้วยปัญหาอุปลักษณะภายนอก

นอกจากภาวะสมัยใหม่จะทำให้ผู้หญิงต้องสนใจความประพฤติและศีลธรรมจรรยามารยาทแล้ว ผู้หญิงยังต้องดูแลรูปลักษณ์ภายนอกให้ถูกต้องตามกาลสมัยด้วย บทความในนิตยสารสตรีไทยปรากฏแนวคิดด้วยปัญหาอุปลักษณะภายนอกประกอบด้วย 2 แนวคิด ได้แก่ ผู้หญิงควรแต่งกายมิดชิดเพื่อแสดงถึงความเป็นชาติอารยะ และผู้หญิงไม่ควรสวมหมวก ดังนี้

4.1 ผู้หญิงควรแต่งกายมิดชิดเพื่อแสดงถึงความเป็นชาติอารยะ

สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา (Tanaprasitpatana, 1999, pp. 55-72) กล่าวว่า ในช่วงที่สยามปฏิรูปประเทศ การแต่งกายของผู้หญิงชาวสยามชั้นสูงและชั้นกลางเปลี่ยนแปลงไป เพราะชนชั้นนำชาวสยามตอบสนองคำวิพากษ์วิจารณ์ของชาวตะวันตกที่ว่า การแต่งกายแบบเดิมของสตรีไทยที่นุ่งผ้าห่มผ้าซึ่งอาจปกปิดร่างกายไม่มิดชิดและการไว้ผมเหมือนผู้ชายว่าเป็นความล้าหลังทางวัฒนธรรม ขัดกับค่านิยมแบบวิคตอเรียนที่ผู้หญิงต้องแต่งกายมิดชิดและความแตกต่างของรูปลักษณ์ภายนอกระหว่างผู้ชายและผู้หญิง ส่วนหญิงสามัญชนในรัชกาลนั้นก็ยังคงแต่งกายแบบดั้งเดิม แต่รัฐก็ได้พยายามบังคับให้สามัญชนโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ สวมเสื้อเพื่อแสดงถึงความถึง “ความศิวิไลซ์” ของชาติมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 อาจกล่าวได้ว่า “ความศิวิไลซ์” ของชาติก็คือการที่พลเมืองแต่งกายมิดชิดตามค่านิยมแบบตะวันตกนั่นเอง อีกทั้งการแต่งกายมิดชิดก็เป็นกรอบความคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องร่างกายพลเมืองโดยตรง ซึ่งเอกสุดา สิงห์ลำพอง (Singhalampong, 2018, pp. 64-66) กล่าวไว้ว่าการแต่งกายมิดชิดเป็นความพยายามควบคุมร่างกายของประชาชนให้อยู่ใต้บังคับการของรัฐ นอกจากรัฐต้องการจะนำเสนอภาพความสะอาดและความสุขภาพเรียบร้อยต่อแขกบ้านแขกเมืองชาวตะวันตกแล้ว ก็ยังเป็นการสร้างความเป็นแบบแผนเดียวกันเพื่อให้คนในชาติเกิดสำนึกความเป็นชาติร่วมกันอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัชกาลที่ 7 การแต่งกายก็ยังปรากฏว่ายังมีผู้หญิงที่แต่งกายไม่มิดชิดให้เห็นได้ทั่วไป



นิตยสาร*สตรีไทย*มีบทความหลายเรื่องที่น่าเสนอปัญหาผู้หญิงแต่งกายไม่มิดชิด เช่น บทความ “เปิดอกเปลือยนมเป็นอนาจารหรือไม่?” ของศ.ร.อัศวนนท์ (S.R. Atsawanon, 1926, pp. 19-21) นำเสนอว่าผู้หญิงควรแต่งกายมิดชิดเพื่อแสดงถึงความเป็นอารยะของชาติ โดยผู้เขียนกล่าวถึงภาพผู้หญิงที่มีลูกแล้ว “เปลือยอกล่อนจ้อน” ทั้งในบ้านตามที่สาธารณะว่าเป็นภาพที่ “ไม่น่าดู” แต่ก็ยังเป็นภาพที่ “อวดสำหิมาได้จนตราบนานแสนนาน” ผู้เขียนได้วิพากษ์ “ภาพอันอูจาดเช่นนี้” ดังนี้

สำหรับชาวเราก็พอจะทมองดูด้วยตาอันยิบหยิได้ แต่สำหรับชาวต่างประเทศ เขาจะต้องมองดูด้วยความเย้ยหยันอย่างแน่อน ทำไม? เพราะชาติเราเป็นชาติที่นับว่าเจริญบ้างแล้ว แต่โฉมสตรีของเราจึงเดินล้าหลังนัก ถ้าจะมองดูสตรีในบรรดาชาติทั้งหลายที่มีความเจริญเท่าเทียมกับเราในบัดนี้ เช่น จีน อินเดีย พม่า ฯลฯ เหล่านั้นเป็นต้น เขาเหล่านั้นกระทำเช่นเดียวกับสตรีของเรา? สตรีในชาติอื่นซึ่งยังคงเปลือยอกอยู่ ก็เห็นมีแต่ชาติที่เป็นป่าเถื่อน เช่น ชาวเกาะบอเนโอ สุมาตรา ฯลฯ

(S.R. Atsawanon, 1926, pp. 19-21)

จะเห็นได้ว่า “ภาพอันอูจาดนี้” เป็นที่รังเกียจทั้งของคนในประเทศและชาวต่างประเทศ คนในประเทศคือ “ชาวเรา” รังเกียจแต่ก็ยังต้องเห็นอยู่ตลอดทั้ง ๆ ที่ไม่อยากเห็นจนต้องมองด้วย “ตาบิยหิ” ส่วนชาวต่างประเทศที่ได้พบเห็นก็จะมองด้วยสายตา “เย้ยหยัน” เพราะการ “เปิดอกเปลือยนม” แสดงถึงความป่าเถื่อน ความเป็นอนารยชน เป็นการกระทำที่ไม่สอดคล้องกับสถานะของชาติที่กำลังพัฒนา ซึ่งผู้เขียนมองว่าชาติที่เจริญแล้วคือชาติที่เก่าแก่และเป็นเมืองได้อาณานิคมของอังกฤษอย่าง “จีน และ “อินเดีย” ผู้หญิงจึงแต่งกายมิดชิด ในขณะที่ชาติที่ยังคงเป็น “ชาติที่ป่าเถื่อน” คือประเทศที่ตั้งอยู่บนหมู่เกาะ ผู้คนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และไม่ใช่มืองได้อาณานิคมของอังกฤษอย่าง “ชาวเกาะบอเนโอ สุมาตรา” ผู้หญิงจึงยังเปลือยกายอยู่ ดังนั้นแม้ว่าชาติไทยจะไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษเต็มตัวอย่างจีนและอินเดียแต่ก็ได้รับวัฒนธรรมตะวันตกมามาก มีความเจริญ “เท่าเทียม” กับจีนและอินเดีย ดังนั้นผู้หญิงไทยก็ต้องแต่งกายมิดชิดเพื่อแสดงถึงความเจริญของชาติด้วย

บทความนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของผู้หญิงในฐานะมาตรชี้วัดความเจริญของประเทศ ซึ่งมีผลต่อการเป็นที่ยอมรับของชาติมหาอำนาจ



4.2 ผู้หญิงควรเลือกสวมหมวกที่เข้ากับเสื้อผ้า

ความนิยมสวมหมวกของผู้หญิงเป็นอิทธิพลจากตะวันตก เริ่มต้นจากหญิงชั้นสูงในราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากหญิงเหล่านั้นมองว่าการสวมหมวกเป็นการยกระดับการแต่งกายเพื่อให้สอดคล้องกับสมัยนิยม เป็นความพยายามสร้างภาพความ “ศิวิไลซ์” ให้แก่ประเทศสยามที่ไม่ใช่เพียงการลอกเลียนแบบตะวันตกเท่านั้นแต่เป็นการตอบสนองการวิพากษ์วิจารณ์ของชาวตะวันตกในเรื่องวิถีชีวิตของชาวสยามอีกด้วย (Posrithong, 2017, pp. 272-278) ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าในสมัยรัชกาลที่ 7 หมวกน่าจะเป็นสินค้ายอดนิยมอย่างหนึ่งเนื่องจากการมีโฆษณาในนิตยสารสตรีไทยอยู่เนือง ๆ เช่นโฆษณาของ “ห้างปัสตาคาร” แต่อย่างไรก็ตามในรัชกาลนี้ การสวมหมวกของผู้หญิงก็กลายเป็นปัญหาเรื่องความเหมาะสมซึ่งน่าจะเกี่ยวเนื่องกับแฟชั่นการแต่งกายที่มีหลากหลายรูปแบบ

บทความ “ตอบอิศรนารี” ของอิศรบุรุษ (Itsaraburut, 1926, pp. 13-17) นำเสนอความคิดว่าผู้หญิงควรเลือกสวมหมวกที่เข้ากับเสื้อผ้า ผู้เขียนได้อ้างถึงข้อคิดเห็นของอิศรนารีที่ว่า “สตรีไทยควรสวมหมวกเพื่อกันความร้อน เยี่ยงสตรีชาวยุโรปที่สวมหมวกกันความหนาวบ้าง” ซึ่งผู้เขียน “ก็นับว่าคมคายอยู่บ้าง” แต่ประเด็นที่ผู้เขียนยัง “เคลือบแคลงอยู่” ก็คือ ความเข้ากันของหมวกกับการแต่งกายของผู้หญิงไทย ดังนี้

ค่าที่การแต่งกายของสตรีไทยเราในเวลานี้ ยังเรียกว่ายังลักลั่นกันอยู่มาก มีนุ่งผ้า นุ่งขึ้นสวมสเกิร์ตฯ แล้วแต่ใครชอบอย่างไรก็สมัครแต่งอย่างนั้น ยังไม่มีระเบียบที่จะจัดให้ลงรอยกันได้ การสวมหมวก ถ้าผู้ที่นุ่งขึ้นหรือสวมสเกิร์ต ก็นับว่าพอจะดูงามตาได้แต่ถ้านุ่งผ้า สวมหมวกแล้วจะดูไม่ใคร่งามเลย ยิ่งจะดูเคอะซำร้ายใหญ่

(Itsaraburut, 1926, pp. 15-17)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนมองว่าหมวกกับการแต่งกายของผู้หญิงไทยไม่เข้ากัน เพราะการแต่งกายของผู้หญิงไทยยังไม่มีระเบียบแบบแผนที่แน่นอน แต่งตามใจตนเองที่เห็นว่างาม บางชุดเหมาะกับการสวมหมวกอย่าง บางชุดก็ไม่เหมาะกับการสวมหมวก อีกทั้งหมวกอาจทำให้ “ดูงามตา” ถ้าสวมกับชุดที่เข้ากัน แต่ถ้าหากชุดกับหมวกไม่เข้ากันก็จะดู “ไม่ใคร่งาม” และ “ดูเคอะ” หรืออาจกล่าวได้ว่าในขณะนั้นผู้หญิงยังแต่งตัวไม่เป็นนั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่า บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงควรมีวิจารณญาณในการรับวัฒนธรรมตะวันตกในด้านของแฟชั่น ต้องรู้จักเลือกรับปรับใช้ให้เหมาะสม

บทสรุปและอภิปรายผล

แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงที่ปรากฏในบทความในนิตยสารสตรีไทย มีทั้งหมด 4 แนวคิดหลัก ได้แก่ แนวคิดว่าด้วยปัญหาความสัมพันธ์ชายหญิง แนวคิดว่าด้วยปัญหาสิทธิการศึกษาและการประกอบอาชีพ แนวคิดว่าด้วยปัญหาความประพฤติและศีลธรรมจรรยา และ แนวคิดว่าด้วยปัญหารูปลักษณ์ภายนอก แนวคิดเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยสู่โลกสมัยใหม่ที่มีความสำคัญกับความเท่าเทียมทางเพศระหว่างผู้ชายและผู้หญิงทั้งในด้านกฎหมาย การศึกษา การประกอบอาชีพ ตลอดจนการดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมจรรยามารยาท และรูปลักษณ์เรือนร่างตามสมัยนิยม

แนวคิดเหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นสถานะและบทบาทของผู้หญิงและนิตยสารสตรีไทยอย่างเด่นชัด กล่าวคือ เมื่อสังคมเปลี่ยนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อผู้หญิงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทในการปรับตัว นิตยสารสตรีไทยก็ได้เสนอว่าผู้หญิงก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่เพื่อไม่ให้เกิดปัญหา คือผู้หญิงต้องประพฤติปฏิบัติตนให้สอดคล้องตามหลักศีลธรรมจรรยาและมารยาท เลือกรับปรับใช้วัฒนธรรมต่างชาติที่ไม่ขัดกับวัฒนธรรมไทย มีความคิดความเชื่อตามวิทยาการที่ทันสมัย เคารพการใช้ของสาธารณะ และดูแลรูปลักษณ์ตนเองให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ อาจกล่าวได้ว่านิตยสารสตรีไทย เป็นนิตยสารสตรีที่ข้อฉบับหนึ่งในยุคสมัยนั้นที่มีบทบาทสำคัญในการอบรมกล่อมเกลาให้ผู้หญิงสามารถครองตนอยู่ในโลกสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสมงดงาม

บทความที่มีแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงในนิตยสารสตรีไทยยังส่งผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิงในยุคนั้น เช่น หลังจากตีพิมพ์บทความสนับสนุนให้ผู้หญิงเข้าเรียนกฎหมายอยู่เนือง ๆ เช่น บทความ “สนทนากับเบกะสตรี” ของครูเผือก (Khruphueak, 1926, pp. 5-7) ที่สนับสนุนให้ผู้หญิงต่อรองกับรัฐบาล เรื่องการขอเข้าเรียนในโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม ก็มีปฏิกิริยาตอบสนองของผู้หญิงต่อประเด็นนี้อย่างชัดเจนอย่างกรณีของนางสาวแรม พรหมโบล (ต่อมาคือ คุณหญิงแรม พรหมโบล บุนยประสพ) ที่สมัครยื่นใบสมัครเข้าเรียนในโรงเรียนวิชากฎหมายกระทรวงยุติธรรมต่อเจ้าพระยาพิชัยญาติ (ตัน บุนนาค) เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมโดยตรง และเป็นผู้หญิงคนแรกที่ได้รับอนุญาตให้เข้าเรียนเมื่อพ.ศ. 2471 จนกระทั่งสำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนแรกของสยามเมื่อพ.ศ. 2473 (Khunying Raem Brahmapala Punyaprasava, The first female barrister, 2008, pp. 30-31)

ผลการศึกษาตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นการศึกษาแนวคิดปัญหาของผู้หญิงในวรรณกรรมเฉพาะประเภทบทความในนิตยสารสตรีไทยเพียงข้อฉบับเดียวเท่านั้น หากมีการศึกษาวรรณกรรมประเภทอื่นเช่น เรื่องสั้น นวนิยาย บทร้อยกรอง บทละคร ฯลฯ ในนิตยสารสตรีไทย หรือศึกษานิตยสารสตรีข้อฉบับอื่น ๆ ตลอดจนสื่อสิ่งพิมพ์ร่วมสมัยกับนิตยสารสตรีไทยร่วมด้วยก็อาจจะเห็นมุมมองเกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงที่กว้างขวางขึ้น

References

- A.Phankhao, pseud. (1926). khrai phit [Who is at fault?]. *The Satri Thai*, 1(42), 13-17.
- Bunnag, P. (2011). *Women in Thai Jurisdiction from the Reign of King Chulalongkorn to 1935 A.D. : through the Study of Lawsuits and Petitions*. [Master's Thesis, Thammasat University].
https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:120852
- Hohio, pseud. (1925). kan tenram mo kae thai rao rue [Is dancing suitable for our society?]. *The Satri Thai*, 1(1), 13-15.
- Itsaraburut, pseud. (1926). top itsara nari [Response to Isranari]. *The Satri Thai*, 1(13), 13-17.
- Khrulek, pseud. (1926). khrai hen ok rao bang [Who sympathizes with us?]. *The Satri Thai*, 2(2), 5-6.
- Khruphueak, pseud. (1926). sonthana kap e ka satri [A conversation with Elasatri]. *The Satri Thai*, 1(34), 5-7.
- khunyng raem phrom mo bon bunya prasop netibandit ying khon raek* [Khunyng Raem Brahmopala Punyaprasava, The first female barrister]. (2008). Bangkok: Horatanachai Printing.
- Kittimahacharoen, S. (2008). *"GENTLEMAN" in the Literary Works of King Rama VI and Sriburapha*. [Doctoral dissertation, Chulalongkorn University].
<https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/13048>
- Koson, pseud. (1926). man yat tri bang khonnai rotrang [Some women's etiquette on trams]. *The Satri Thai*, 1(25), 5-11.
- Koson, pseud. (1927). kansueksa khong satri [Women's education]. *The Satri Thai*, 2(9), 3.
- Nangsaosongsi, pseud. (1925). chaloei san [Prelude]. *The Satri Thai*, 1(1), 4-5.

- Nangsaosongsi, pseud. (1926). chak to ban na thi ka ri ni [From the editress's desk]. *The Satri Thai*, 1(12), 29-30.
- Nangsaosongsi, pseud. (1926). chak to ban na thi ka ri ni [From the editress's desk]. *The Satri Thai*, 1(19), 31.
- Nangsaosongsi, pseud. (1926). lue thue phi thue lang [Rumours, superstitious beliefs, beliefs in premonition]. *The Satri Thai*, 1(12), 5-7.
- Nangsaosongsi, pseud. (1926). riwio khao satri [Women's News Review]. *The Satri Thai*, 1(36), p. 15-16)
- Nangsaosongsi, pseud. (1927). chak to ban na thi ka ri ni [From the editress's desk]. *The Satri Thai*, 2(21), 18.
- Nangsaosongsi, pseud. (1927). satri thai khuan dairap kiattiyot temthi rueyang [Is it about time Thai women got full respect?]. *The Satri Thai*, 2(20), 3-4.
- Osatharom, W. (1981). *Education in Thai society 1868-1932*. [Master's Thesis, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/24173>
- Pitipatanacozit, U. and Panich, U. (1989). *100 pi khong nittayasan satri thai (phoso 2431-2531)* [A century of Thai women's magazines]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Plethong, pseud. (1926). thang yik thang khuan [Pinch and Scratch]. *The Satri Thai*, 1(8), 25-27.
- Pornarun, J. (1995). *Women's Rights Movement in Thai Society, 1946-1976*. [Master's Thesis, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/37253>
- Posrithong, N. (2017). Women and The History of Hat-wearing: the Cultural Conflict in the Representations of the Siamese Women in the Absolutist and Post-Absolutist Years. *Thammasat Journal of History*, 4(2): 271 -309.
- S.R. Atsawanon, pseud. (1926). poet-ok plueai nom pen anachan ruemai [Is going bare breasted an indecent act?]. *The Satri Thai*, 1(6), 19-21.

- Singharampong, E. (2018). Western-style Apparel on Eastern Bodies: The Political Aspect of Clothing among the Siamese and the Concept of Identity. In *sunklang - chai khop tua ton - khon uen phan mum mong prawattisat sin* [Central-Peripheral Perspectives, Self-Identity, and Others, Through the Lens of Art History], 55-71. Bangkok: Department of Art History, Faculty of Archaeology, Silpakorn University.
- Suklarpkit, S. (2013). *Monogamy in Modern Thai Society, 1870s-1940s*. [Master's Thesis, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/42826>
- Tanaprasitpatana, S. (1989). *Thai Society's Expectation of Women 1851-1935*. [Doctoral dissertation, University of Sydney]. <https://ses.library.usyd.edu.au/handle/2123/1011?show=full>
- Tanaprasitpatana, S. (1999). *Kantaegkai kab Hattakam thorpar nai sangkhomthai samai Rattanakosin* [Female Costume and Wearing Handicraft in Thai Society in the Rattanakosin Period]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Tanaprasitpatana, S. (2015). Social Status of Thai Women in the Reformation Period. In *Chit phum sak lae wiwatha rueang phet phawa nai sangkhom thai* [Jit Phumisak and the debate on gender in Thai society], 108-130. Bangkok: P Press.
- Tasanapan, P. (1999). *The Idea of Socializing and its Impact on Thai Women, 1918-1932*. [Master's Thesis, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/69209>
- Thanomsasana, S. (2015). *The Changing Perspective of the Thai Middle Class and Modern Thai Fiction, late 1910s – late 1940s*. [Doctoral Dissertation, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/50162>
- Youngcharoen, P. and Tanaprasitpatana, S. (1986). *Kansukka lae phonkratob tor sangkhomthai samai Rattanakorin* [Education and Impact on Thai Society in the Rattanakosin Period]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

ภาคผนวก

อ.พันธุ์ขาว, นามแฝง. (2469). ใครผิด?. *สตรีไทย*, 1(42), 13-17.

ขุนาค, ภาวิณี. (2554). ผู้หญิงในกระบวนการยุติธรรมในสังคมไทย รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึง พ.ศ. 2478 : ศึกษาจากคดีความและฎีกา. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:120852

ให้อั่ว, นามแฝง. (2468). การเดินราเหมาะแก่ไทยเราหรือ?. *สตรีไทย*, 1(1), 13-15.

อิศรบุรุษ, นามแฝง. (2469). ตอบอิศรนาเรี. *สตรีไทย*, 1(30), 13-17.

ครูเล็ก, นามแฝง. (2469). ใครเห็นนอกเราบ้าง?. *สตรีไทย*, 2(2), 5-6.

ครูเผือก, นามแฝง. (2469). สนทนากับเอกะสตรี. *สตรีไทย*, 1(34), 5-7.

คุณหญิงแรม พรหมโบล บุญยประสพ เนติบัณฑิตหญิงคนแรก. (2551). กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์
กิตติมหาเจริญ, สหะโรจน์. (2551). “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา. [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
<https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/13048>

โกศล, นามแฝง. (2469). มารยาตร์ของสตรีบางคนบนรถราง. *สตรีไทย*, 1(25), 5-11.

โกศล, นามแฝง. (2470). การศึกษาของสตรี. *สตรีไทย*, 2(9), 3.

นางสาวส่งศรี, นามแฝง. (2468). เฉลยสาร. *สตรีไทย*, 1(1), 4-5.

นางสาวส่งศรี, นามแฝง. (2469). จากโต๊ะบรรณาธิการิณี. *สตรีไทย*, 1(12), 29-30.

นางสาวส่งศรี, นามแฝง. (2469). จากโต๊ะบรรณาธิการิณี. *สตรีไทย*, 1(19), 31.

นางสาวส่งศรี, นามแฝง. (2469). ลือ, ถือผี, ถือลา. *สตรีไทย*, 1(12), 5-7.

นางสาวส่งศรี, นามแฝง. (2469). รีวิวข่าวสตรี. *สตรีไทย*, 1(36), 15-16)

นางสาวสงศรี, นามแฝง. (2470). จากโต๊ะบรรณาธิการนิ. *สตรีไทย*, 2(21), 18.

นางสาวสงศรี, นามแฝง. (2470). สตรีไทย ควรได้รับเกียรติยศเต็มที่หรือยัง?. *สตรีไทย*, 2(20), 3-4.

โอสถารมย์, วารุณี. (2524). *การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-พ.ศ. 2475*. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/24173>

ปิติพัฒน์มโนมิต, อุบลวรรณ และ พานิช, อวยพร. (2532). *100 ปี ของนิตยสารสตรีไทย (พ.ศ. 2431-2531)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เปลทอง, นามแฝง. (2469). ทั้งหยิกทั้งข่วน. *สตรีไทย*, 1(8), 25-27.

พรอรุณ, จิตติมา. (2538). *การเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2489-2519*. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/37253>

ศ.ร.อัศวนนท์, นามแฝง. (2469). เปิดอกเปลี่ยนนโปเนอานาจารหรือไม่?. *สตรีไทย*, 1(6), 19-21.

สิงห์ลำพอง, เอกสุตา. (2561). อาภรณ์ตะวันตกบนกายาตะวันตก: การเมืองเรื่องเสื้อผ้าของชาวสยามและความเป็นเอกภาพ. ใน *ศูนย์กลาง-ชายขอบ ตัวตน-คนอื่น ผ่านมุมมองประวัติศาสตร์ศิลป์*, 55-71. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุขลากิจ, สุรเชษฐ์. (2556). “ผ้าเดิวนมียเดิวน” ในสังคมสมัยใหม่จากทศวรรษ 2410 ถึงทศวรรษ 2480. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/42826>

ธนประสิทธิ์พัฒนา, สุวดี. (2542). *การแต่งกายสตรีกับหัตถกรรมทอผ้าในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธนประสิทธิ์พัฒนา, สุวดี. (2558). สภาพทางสังคมของสตรีไทยสมัยปฏิรูปประเทศ ใน *จิตร ภูมิศักดิ์ และ วิวาทะเรื่องเพศภาวะในสังคมไทย*, (น.108-130). กรุงเทพฯ : พี เพรส.

ทัศนพันธ์, เพชรสุภา. (2542). แนวคิดเรื่อง “การเข้าสมาคม” และผลกระทบต่อสตรีไทย พ.ศ. 2461 - 2475. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

<https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/69209>

ถนอมศานะ, สมิตี. (2558). การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชนชั้นกลางไทยกับ “เรื่องอ่านเล่น” ไทยสมัยใหม่ ทศวรรษ 2460 – ทศวรรษ 2480. [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

<https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/50162>

ยังเจริญ, พิพาดา และ ธนประสิทธิ์พัฒนา, สุวดี. (2529). การศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-2394). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.